

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма: «Дошкільна освіта»

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ

Григор'ян Сергій Іванович

Науковий керівник:

Лісовець О. В., д-р ф-ї в галузі
Освіта/Педагогіка (PhD), доцент кафедри
дошкільної освіти

Рецензенти:

Бобро Л.В. - кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти

Гордієнко Т.В. - кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту

Допущено до захисту: Протокол № 7 від
27.11.2024р.

Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. психол. н., професор

АНОТАЦІЯ

Григор'ян С. І. Педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2024.

У роботі представлено результати дослідження проблеми формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. Проаналізовано історико-педагогічні аспекти формування в дітей дошкільного віку уявлень про професії та сучасні психолого-педагогічні дослідження цієї проблеми. Визначено особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку. Представлено результати дослідження рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. Визначено педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. Розроблено методичні рекомендації для вихователів і батьків.

Ключові слова: дошкільна освіта, старший дошкільний вік, уявлення про професії, педагогічні умови, взаємодія вихователів та батьків.

ANNOTATION

Grigoryan S. I. Pedagogical conditions for the formation of ideas about professions in children of senior preschool age. – Manuscript.

Qualification work for the degree of "master" in the specialty 012 Preschool education. – Nizhyn Mykola Gogol State University. – Nizhyn, 2024.

The work presents the results of a study of the problem of the formation of ideas about professions in children of senior preschool age. The historical and pedagogical aspects of the formation of ideas about professions in children of preschool age and modern psychological and pedagogical studies of this problem are analyzed. The features of the formation of ideas about professions in children of senior preschool age are determined. The results of a study of the level of formation of ideas about professions in children of senior preschool age are presented. The pedagogical conditions for the formation of ideas about professions in children of senior preschool age are determined. Methodological recommendations for educators and parents are developed.

Keywords: preschool education, senior preschool age, ideas about professions, pedagogical conditions, interaction between educators and parents.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ.....	9
1.1. Історико-педагогічні аспекти формування в дітей дошкільного віку уявлень про професії.....	9
1.2. Сучасні психолого-педагогічні дослідження проблеми формування у дітей дошкільного віку уявлень про професії.....	16
1.3. Особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку.....	22
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ....	31
2.1. Дослідження рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.....	31
2.2. Характеристика педагогічних умов та система роботи щодо формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.....	42
2.3. Методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії	54
Висновки до розділу 2.....	58
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Сучасний світ професій є досить складною та динамічною системою, яка постійно розвивається. В останні роки соціологічні дослідження виявили соціальне опосередкування, соціальну значущість і цілеспрямованість окремих професій. При цьому під терміном «професія» дослідники розуміють групу людей, зайнятих певним видом праці. Одним із головних виховних завдань, які висуває сучасне суспільство, є моральне і трудове виховання підростаючого покоління. Це завдання включає в себе прищеплення дітям розуміння важливості праці, поваги до праці в цілому, а також розуміння існуючих професій і людей, які ними займаються. Прищеплення цих уявлень дітям може сприяти формуванню працьовитості, свідомого ставлення до навчання та бажання займатися пізнавальною діяльністю. Все це в кінцевому підсумку є основою для формування життєвої позиції людини, допомагає їй визначитися і знайти своє місце в цьому світі, в тому числі і у виборі професії.

Незважаючи на важливість цього питання, в закладах дошкільної освіти йому приділяється недостатньо уваги. Це пов'язано з тим, що досі вважається, що професійна орієнтація людини, а отже, і знайомство з професією, має відбуватися в дошкільному віці, коли діти краще розуміють, ким вони хочуть стати в житті. Однак у реальності відсутність професійного розуміння в дошкільному віці призводить до того, що в підлітковому і навіть дорослому віці природа професії може бути неправильно витлумачена, що призводить до неправильного вибору професії і безпосередньо впливає на життя людини.

Психолого-педагогічні дослідження проблеми формування професійних уявлень у дітей старшого дошкільного віку здійснювалися багатьма вченими. Перші спроби визначити зміст і структуру уявлень дітей дошкільного віку про професії, працю дорослих і трудову діяльність загалом належать К. Ушинському, А. Герту, В. Грецькій та іншим класикам педагогіки. М. Бурмістрова, Т. Гусєва, М. Захаров, І. Заболотна, М. Корольова, Н. Кубайчук у своїх працях звертали увагу на систему змісту формування

знань дітей про працю дорослих, трудову діяльність, професії. Питаннями трудового виховання займалися сучасні відомі вчені Г. Беленька, З. Борисова, М. Машовець, В. Павленчик, Т. Поніманська. Наукові підходи до трудового виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях А. Захлебного, І. Зверевої, І. Суравегіної. Концептуальні положення формування уявлень дошкільників про професії вивчали Т. Пасечнікова, І. Савіна, Т. Шоригіна, Л. Іщенко, Д. Мельник, Л. Різник, Н. Пустовіт, Г. Тарасенко та багато інших вчених.

При всій вивченості проблеми опис необхідних для формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку педагогічних умов представлено в роботах дослідників лише з методичної точки зору, тоді як це питання вимагає ретельного опрацювання з погляду свого змісту, який має бути спрямований на особливості дітей тієї чи іншої групи. Що й підтверджує актуальність даного дослідження.

Мета дослідження – визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.

Об'єкт дослідження – процес формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії

Предмет дослідження – педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічні дослідження щодо проблеми формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії та визначити науковий апарат дослідження.

2. Охарактеризувати особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку

3. Діагностувати початковий рівень уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку.

4. Визначити та охарактеризувати педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії та розробити систему роботи

з формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії під кожно з них.

5. Розробити методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.

Відповідно до поставлених завдань застосовано комплекс **методів дослідження:**

- теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, порівняння, класифікація, узагальнення наукової літератури та нормативних джерел для з'ясування змісту базових понять дослідження, обґрунтування сутності основних понять та особливостей формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії;

- емпіричні: вивчення документів, спостереження, бесіди з дітьми, діагностичні методики; констатувальний експеримент);

– методи обробки результатів (якісний та кількісний аналіз результатів дослідження).

Теоретичною основою дослідження є вивчення та аналіз науково-педагогічної і методичної літератури щодо проблеми формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку таких науковців: Н. Кононенко, С. Ладивір, Ю. Лукашової, Т. Макеєвої, Т. Піроженко, В. Тернопільської, Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, Н. Лисенко, С. Ніколаєвої, Т. Поніманської, Л. Артемової, С. Новосьолової, О. Андрієнко, Л. Азарова та ін.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що визначені нами педагогічні умови та розроблені методичні рекомендації для вихователів і батьків можуть бути використані в роботі закладу дошкільної освіти на етапі формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї, положення і результати дослідження висвітлювалися у доповідях на наукових конференціях: 3-х всеукраїнських, 1 регіональній та 1 університетській:

1. Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (м. Ніжин, 18 жовтня 2023 р.);
2. IV Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти й молодих вчених «Дошкілля в сучасному освітньому просторі: досвід, інновації, перспективи» (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, 8 травня 2024 р.);
3. Конференція молодих науковців «Молодь у науці» (м. Ніжин, 15–24 травня 2024 р.);
4. II Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки» (м. Ніжин, 20 червня 2024 р.);
5. Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція з Міжнародною участю «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (м. Ніжин, 06 листопада 2024 р.).

А також у 2-х наукових публікаціях:

Проблема формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки: збірник матеріалів II Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко.* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 130 с.

Обґрунтування змісту уявлень у дітей старшого дошкільного віку про традиційні та сучасні професії. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з Міжнародною участю, М. Ніжин, 6 листопада 2024 року / За заг. ред. проф. О. Л. Кононко.* Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 199 с.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Повний обсяг роботи становить 69 сторінок, із них 63 сторінки – основний текст.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ

1.1. Історико-педагогічні аспекти формування в дітей дошкільного віку уявлень про професії

Історико-педагогічні аспекти формування уявлень про професії в дітей дошкільного віку є важливою складовою дослідження розвитку освітньої практики. Уявлення про професії формувалися під впливом змін у суспільстві, освітніх пріоритетів та культурних особливостей різних епох.

Розглянемо ключові історичні етапи та педагогічні концепції, що сприяли формуванню цієї сфери.

1. Ранній період (до XVII ст.). У традиційних суспільствах питання ознайомлення дітей із професійною діяльністю вирішувалися через залучення їх до ремесел і сільськогосподарської праці в сімейному середовищі. Роль навчання виконували батьки та родичі, які через приклад, наслідування та елементи наставництва передавали дітям навички й уявлення про професії. Спроби вивчення питань трудового виховання дошкільників знаходимо у працях педагогів-гуманістів епохи Відродження. Так, М. Монтень був переконаний в тому, що трудове виховання необхідно здійснювати без покарань і примусу, воно повинно носити індивідуальний характер. У працях Т. Мора і Т. Кампанелли звертається увага на необхідності ознайомлення маленьких дітей із працею дорослих, залучення їх до посильної участі в трудових справах [41, с. 241].

2. Новий час (XVII–XVIII ст.). З виникненням інституційної освіти (перші школи, реформаторські педагогічні системи) почали з'являтися ідеї цілеспрямованого знайомства дітей із суспільними професіями. Зокрема, педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського (1592–1670) акцентували увагу на

необхідності всебічного розвитку дитини, що включало ознайомлення з реальними аспектами життя, зокрема професійною діяльністю дорослих. У своїх працях, таких як «Велика дидактика» та «Материнська школа», він акцентував увагу на значенні праці в розвитку дитини, хоча його ідеї переважно стосувалися дітей шкільного віку. У контексті дошкільного віку він сформулював важливі принципи, які можна вважати основою трудового виховання:

1) природовідповідність виховання (Коменський вважав, що виховання повинно відповідати природі дитини, її віковим особливостям та інтересам. Для найменших дітей він рекомендував використовувати гру як природну форму діяльності, яка готує дитину до серйознішої праці в майбутньому);

2) праця як природна потреба людини (Праця, за Коменським, є невід'ємною частиною життя людини. Вона формує характер, розвиває терпіння, відповідальність та повагу до результатів власної й чужої роботи);

3) залучення до побутових і простих трудових дій (у "Материнській школі" Коменський наголошував, що мати як перший педагог повинна знайомити дитину з елементарними побутовими навичками. Наприклад, навчати допомагати у хатніх справах, слідкувати за порядком, дбати про чистоту. Це сприяє вихованню працелюбності ще в ранньому віці);

4) виховання через приклад дорослих (Коменський наголошував на важливості наслідування дітьми дорослих у процесі праці. Він вважав, що батьки та вихователі повинні бути взірцем трудової дисципліни та старанності);

5) повага до праці як духовна цінність (Коменський вважав, що праця має виховувати не лише фізичні, а й моральні якості. Він закликав до виховання у дітей поваги до будь-якої корисної роботи, незалежно від її характеру) [17].

Ідеї трудового виховання дошкільників отримали подальший розвиток у працях Й.-Г. Песталоцці, який заснував «Заклад для бідних», де здійснювалася сільськогосподарська та ручна праця. Песталоцці вважав участь дітей у добрих

справах ефективним засобом трудового виховання. Він твердо дотримувався думки, що трудове виховання слід розпочинати в сімейному середовищі, а згодом продовжувати в закладах дошкільної освіти та школах. На переконання швейцарського педагога, головною метою виховання є розвиток здібностей дитини, закладених природою. Він також підтримував ідею саморозвитку особистості. Процес трудового виховання, згідно з поглядами Песталоцці, має враховувати вікові та індивідуальні особливості дошкільнят. Педагог наголошував, що поєднання навчання з трудовою діяльністю сприяє формуванню морально стійких, самостійних і відповідальних особистостей [41, с. 242].

3. XIX століття: індустріалізація та поява дошкільної освіти. Індустріалізація та урбанізація спричинили зміни в структурі сім'ї та соціального виховання. З'являються перші заклади дошкільної освіти (дитячі садки), засновником яких вважається Ф. Фребель (1782–1852). Його педагогічна система приділяла увагу розвитку творчих здібностей дітей через гру, яка в тому числі знайомила їх із різними видами праці. Також важливим було впровадження елементів рольових ігор, що імітували професійну діяльність. Ф. Фребель наголошував на трьох основних видах діяльності дітей дошкільного віку – грі, праці та навчанні, визначивши їх взаємозв'язок і співвідношення [41, с. 242].

У дитячих садках Фребель створював середовище, де діти могли займатися різними видами праці. Наприклад, вирощування рослин, догляд за садом чи виготовлення предметів руками. Він розробив спеціальні матеріали для праці та гри, які сприяли розвитку не лише фізичних, але й інтелектуальних і моральних якостей дитини. Завдання на кшталт створення спільних будівель чи догляду за тваринами формували у дітей відповідальність і розуміння взаємозв'язку між працею та результатами [24].

Марія Монтесорі, відома італійська педагогиня, присвятила свої дослідження питанням організації трудового виховання дітей та визначенню його ключових особливостей. Вона чітко окреслила основні завдання цього

напряму виховання у дошкільному віці: розвиток органів чуття та моторики, сприяння самообслуговуванню та організації самостійної діяльності, підтримка індивідуальності особистості та її соціалізація, а також розвиток навичок самостійної роботи відповідно до вікових особливостей дітей [30].

Найкращим видом трудового виховання Монтесорі вважала самообслуговування та ручну працю, яка включала допомогу на кухні, сервірування столів, подачу їжі, вміння самостійно вдягатися та взуватися. Вона акцентувала увагу на вікових періодах розвитку дошкільника, вважаючи найбільш педагогічно значущим періодом для трудового виховання вік від 3 до 6 років, який вона назвала періодом першого дитинства. Монтесорі підкреслювала тісний зв'язок трудового виховання з такими почуттями, як свобода, радість і самостійність. Вона визначила сутність трудового виховання дітей як виконання повсякденних дій: одягнення, роздягання, прибирання кімнати, догляд за квітами та тваринами, миття посуду тощо. Такі дії, на думку дослідниці, сприяють всебічному розвитку дитини та формуванню її самостійності [30].

Видатний вітчизняний педагог Костянтин Ушинський зробив вагомий внесок у розвиток теорії та практики трудового виховання дітей. Він твердо вважав, що головним завданням вихователя є допомога дитині у визначенні життєвого шляху та навчання її працювати. Ушинський наголошував: «Виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці, життя» [37]. Педагог висунув низку вимог до вихователя, який займається організацією трудового виховання, серед яких: мати тверді переконання; бути прикладом для наслідування; любити дітей і вміти виступати водночас як учитель і вихователь; володіти педагогічним тактом; брати активну участь у житті народу. Ушинський також запропонував розподіл праці на фізичну та розумову, наголошуючи на їхньому тісному зв'язку. Він підкреслював, що фізична праця сприяє зміцненню здоров'я, розвитку фізичних сил і здібностей, тоді як розумова праця забезпечує розвиток інтелектуальних сил і гармонійний стан особистості. Педагог

обґрунтував трудову діяльність як невід'ємну складову всебічного розвитку дитини. Він стверджував, що дитина дошкільного віку, позбавлена можливості займатися посиленою працею, відчуває себе нещасною. Цей підхід сприяв утвердженню ідей виховання працьовитості та відповідальності у дітей з раннього віку [37].

4. XX століття: розвиток педагогіки праці. У XX столітті, зокрема в радянській педагогіці, розвивається концепція трудового виховання. Порушенню цих питань в Україні сприяло, зокрема, відкриття перших дитячих садків у Полтаві, Києві, Миколаєві, Одесі, а також створення притулків для дітей із бідних сімей, діяльність майданчиків для дітей дошкільного віку, організація притулків, які займалися доглядом за дітьми, виникнення закладів опіки для дітей, котрі позбавлені батьківського піклування. Праця визнавалася одним із ключових чинників гармонійного розвитку особистості. У дошкільній освіті активно застосовувалися тематичні ігри, екскурсії, бесіди про професії, що дозволяло формувати у дітей елементарні уявлення про роль праці в житті суспільства. У цей період особливу роль відіграли праці А. Макаренка, який наголошував на важливості виховання колективізму та розуміння соціальної значущості праці. Також під впливом ідей Л. Виготського розвиток уявлень про професії почав розглядатися як частина когнітивного та соціального розвитку дитини.

Як наголошують Л. Зеленська, О. Костенко, у 20-ті роки XX століття були закладені основи нової дошкільної педагогіки, яка базувалася на трьох ключових, взаємопов'язаних принципах: прагматизмі, колективізмі та суспільно корисній праці. Ці принципи логічно впливали із завдань соціального виховання, відображаючи політичні та соціально-економічні реалії того часу. Дитячі дошкільні заклади розглядалися як невід'ємна частина загальної пролетарсько-селянської освітньої системи, яка готувала дітей до засвоєння необхідних трудових навичок у межах обов'язкової семирічної школи. Попри ідеологічну спрямованість, ці педагогічні ідеї мають певну освітньо-виховну цінність і в сучасних умовах. Вони сприяють пошуку

ефективних підходів до формування в дітей дошкільного віку ключових компетентностей та підготовки до самостійного дорослого життя [16, с. 20].

Праця визнавалася наскрізною лінією, що мала охопити всі складники соціального виховання дошкільників. Так, у «Пораднику по соціальному вихованню» 1925 року наголошувалося, що «грунтом стане праця, головним чином самої дитини, а далі дорослих, оскільки ця праця зв'язана з потребами дітей, далі природа, над якою й серед якої дітям доводиться працювати, і суспільство – дитяче, що виникає з вимог спільної праці та спільної гри, та різні форми суспільства дорослих, що оточують дітей» [9, с. 112].

Формування трудових звичок у дітей передбачало їх ґрунтування на практичній діяльності, перейманні досвіду, розвитку почуття власної значущості через приналежність до колективу та наслідування старших, зокрема через систему шефства. Праця була невід'ємною частиною виховного процесу, інтегрованою у гру, пісню (наприклад, «Праця єдина з неволі нас вирве»), мистецтво, що допомагало дітям набувати навичок самообслуговування, загартовування, дотримання особистої та соціальної гігієни. Основним завданням педагога або «керівника» було вироблення в дітей автоматичних трудових навичок шляхом постійного повторення дій та особистого позитивного прикладу. Особливу увагу приділяли використанню природних матеріалів (піску, дерева) для організації ручної праці й творчих завдань. У дитячих закладах створювали куточки природи, застосовували ритміку, квіти, різноманітні кольори для полегшення засвоєння трудових навичок. Праця мала стати для дітей не лише звичкою, а й потребою, а її інтеграції в дитячий досвід сприяли казки та зв'язок із реальним життям. Праця дітей не повинна була бути виснажливою. Вона враховувала відмінності між умовами життя сільських і міських дітей, а також їхнє оточення. Фізичне виховання через працю розглядалося як метод компенсації несприятливих життєвих умов, що особливо актуально для здоров'я дітей. В обов'язковому порядку передбачався час для відпочинку та сну, аби уникнути перевтоми [16].

Всі ці ідеї знайшли відображення у працях видатної української педагогині і громадської діячки Софії Русової. Вона вважала, що праця є невід'ємною складовою виховання, яка сприяє гармонійному розвитку особистості. Русова підкреслювала, що трудова діяльність повинна бути організована таким чином, щоб відповідати віковим і психологічним особливостям дітей, викликати у них інтерес і позитивні емоції. Основними засобами ознайомлення дошкільників з працею, за Русовою, були:

- гра як природна форма діяльності дітей, через яку вони імітують трудові процеси дорослих;
- спостереження за працею дорослих, що допомагає формувати в дітей повагу до праці та розуміння її значущості;
- участь у простих трудових завданнях (наприклад, допомога в садку, догляд за тваринами, прибирання іграшок), які сприяють розвитку навичок самообслуговування, відповідальності та самостійності [8].

С. Русова наголошувала на важливості зв'язку трудової діяльності з природою. Вона вважала, що праця в саду, догляд за рослинами чи тваринами допомагають дітям зрозуміти взаємозв'язок між людиною та навколишнім світом, формують екологічну свідомість. Крім того, педагогиня відзначала роль праці у соціалізації дитини. Участь у спільній трудовій діяльності сприяє формуванню колективізму, уміння співпрацювати з іншими, взаємодопомоги та відповідальності за спільний результат. Софія Русова підкреслювала, що праця для дітей повинна бути радісною та посильною, не викликати перевтоми чи примусу. Вона вважала, що правильно організована трудова діяльність сприяє всебічному розвитку дитини та її підготовці до дорослого життя [8].

Великого значення трудовому вихованню дітей, зокрема дошкільного віку, надавав і видатний український педагог Василь Сухомлинський. Він розглядав працю як важливий засіб всебічного розвитку особистості, формування моральних якостей і підготовки до самостійного життя. Він писав, що праця – це корінь моральності. «У сфері праці – широке поле для тієї духовної боротьби, яка є важливою умовою становлення морального обличчя

людини. Моральний сенс праці полягає в тому, що людина здобуває найвищу радість оптимістичного світосприймання – радість творення» [35, с. 155].

Сухомлинський наголошував, що праця для дітей повинна бути цікавою та посильною. Вона має приносити радість і задоволення, формуючи у дітей позитивне ставлення до трудової діяльності. Особливу увагу педагог приділяв залученню дітей до праці на природі. Він вважав, що догляд за рослинами, тваринами, участь у роботах на городі чи в саду сприяють формуванню екологічної свідомості, любові до природи, відповідальності та розуміння значення людської праці. Також В. Сухомлинський вважав гру важливим засобом ознайомлення дітей із працею. Через гру дитина імітує трудові процеси, що сприяє формуванню уявлень про різні види діяльності дорослих. Педагог підкреслював важливість залучення дітей до простих трудових завдань, таких як прибирання іграшок, допомога у приготуванні їжі чи догляд за молодшими. Це сприяє формуванню навичок самообслуговування, організованості та самостійності.

Сухомлинський наголошував на тому, що праця повинна відповідати віковим та індивідуальним особливостям дітей, бути посильною і не викликати перевтоми. Він вважав, що правильно організована трудова діяльність у дошкільному віці закладає основи для формування працьовитості, самостійності та відповідальності, які є необхідними для гармонійного розвитку особистості.

Таким чином, аналіз історико-педагогічних аспектів показує, що формування уявлень про професії в дошкільному віці еволюціонувало від неформального передавання знань у сім'ї до цілеспрямованої педагогічної роботи в закладах освіти. Сучасні підходи базуються на багатогранності методів і засобів, що враховують індивідуальні та вікові особливості дітей, а також вимоги сучасного суспільства до освітнього процесу. Ці підходи будуть проаналізовані у наступному підрозділі 1.2. кваліфікаційної роботи.

1.2. Сучасні психолого-педагогічні дослідження проблеми формування у дітей дошкільного віку уявлень про професії

Сучасні психолого-педагогічні дослідження проблеми формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку акцентують увагу на важливості раннього ознайомлення з трудовою діяльністю дорослих як невід'ємної частини всебічного розвитку особистості. Дослідження цієї теми спрямовані на вивчення механізмів формування уявлень про професії, ефективних методів педагогічного впливу та врахування вікових і психологічних особливостей дітей дошкільного віку.

Сучасні дослідники (А. Богуш, Г. Беленька, Т. Поніманська та ін.) відзначають, що вихователь у закладі дошкільної освіти – це педагог нового покоління. Він активно впроваджує інноваційні технології, виступає партнером для дитини, консультантом, який допомагає зрозуміти навколишній світ, піклується про формування моральних та загальнолюдських цінностей, а також сприяє всебічному розвитку особистості вихованців.

Основним завданням вихователя у контексті формування уявлень дітей дошкільного віку про професії є виховання любові до праці, усвідомлення її цінності, передача відповідних знань і формування прагнення працювати, навчатися та здобувати професію в майбутньому. Таким чином, формування уявлень про професії стає важливим аспектом педагогічної діяльності вихователя.

Процес створення у дітей уявлень про професійний світ має включати такі компоненти:

1. «Ознайомлення дошкільнят із світом праці та професій через ігрову діяльність.
2. Використання різноманітних методів і засобів для формування уявлень про професії.

3. Забезпечення змістовного, насиченого та комфортного предметно-розвивального середовища.

4. Організація умов для спільної праці дітей і дорослих у межах закладу дошкільної освіти» [28, с. 17].

Сучасний вихователь має використовувати інноваційні та цікаві методи навчання, а також різноманітні форми роботи з дітьми дошкільного віку.

Проектна діяльність у напрямі формування уявлень дітей про професії передбачає організацію вихователем як короткотривалих, так і довготривалих проєктів. У цей процес активно залучаються батьки дошкільнят. Наприклад, у закладі дошкільної освіти можуть реалізовуватись такі проєкти, як: «Професії моїх батьків», «Моя майбутня професія», «Вчимося праці дорослих», «Я та світ професій», «Всі професії потрібні, всі професії важливі».

У межах такої діяльності діти глибше знайомляться з професіями батьків, їхніми обов'язками, навчаються вирішувати проблемні завдання та знаходити вихід із різних ситуацій.

Проектна діяльність може охоплювати систему занять, ігор, вправ, театралізовану діяльність, розваги, вікторини, спільну роботу дітей і батьків удома (наприклад, створення колажів, поробок, підбір фотографій, збір інформації), а також квести, відеозаписи, екскурсії, зустрічі з представниками професій тощо.

Проект є багатогранною формою роботи з дошкільниками. Його організація та планування вимагають значних зусиль, професійних знань, креативності й дизайн-мислення від педагога. Процес підготовки проєкту включає чотири основні етапи:

«1) організаційно-підготовчий (вибір теми, визначення завдань та тривалості та учасників проєкту, підбір програмно-методичного забезпечення, обладнання, вивчення досвіду педагогів з даного питання, підбір діагностичного матеріалу для визначення знань дітей за темою проєкту);

2) рефлексивно-діагностичний (визначення інтересу та рівня знань дітей за темою проєкту, врахування результатів у плануванні реалізації проєкту);

3) практичний (взаємодія дітей, педагогів, батьків, яка спрямована на реалізацію завдань проєкту – проведення ігор, занять, театралізованої вистави, розваг, екскурсій, за потреби організація трудової діяльності, квестів тощо, використання нетрадиційних форм роботи з дітьми);

4) заключний (презентація результатів проєкту, аналіз отриманих результатів – може бути проведеним у формі екскурсії, відеоролика як звіту про проєкт, виставкою робіт дітей тощо)» [27, с. 102].

А. Богуш у своїх дослідженнях вказує, що у процесі ознайомлення дошкільників із працею дорослих та професіями особливе значення має гра. У дошкільному віці через дії з предметами та їхнє порівняння з діями дорослих у дитини формується уявлення про дорослого як зразок для наслідування. Це стає основою для «відкриття» світу дорослих. Дитина прагне увійти в цей світ, діяти поряд із дорослими, бути на них схожою. Проте через фізичні, психічні та інші обмеження вона не може виконувати дорослі функції повноцінно. Це породжує внутрішнє протиріччя між бажанням і можливістю. Частково ця потреба реалізується у нових видах діяльності, зокрема в сюжетно-рольових іграх.

Сюжетно-рольова гра є одним із базових видів дитячої діяльності. Вона сприяє розширенню та конкретизації уявлень дітей про працю дорослих, їхню взаємодію з іншими людьми, професії, інструменти та знаряддя праці. Підготовка до таких ігор відбувається в будь-яких умовах, де дитина може отримати хоча б мінімальну інформацію про різні професії. Навіть цей початковий обсяг знань дозволяє дошкільнику створити в грі певну схожість із діяльністю дорослих.

Важливо залучати батьків до процесу формування уявлень дітей про професії. Родинне виховання має унікальні переваги: емоційність, безкорисливу любов, глибоке розуміння дитини. Проте не завжди в сім'ї достатньо уваги приділяється формуванню уявлень про професії. Тому дитячі садки мають компенсувати ці недоліки, організовуючи просвітницьку роботу з батьками.

Співпраця між дитячим садком і сім'єю є ключовою умовою ефективного трудового виховання. Це передбачає узгодженість цілей, завдань і методів роботи вихователів та батьків, а також спільне прагнення до єдності дій і підходів у вихованні дітей [4, с. 67].

Як вказують М. Машовець та В. Власенко, використання художніх творів у роботі з дошкільниками відіграє значну роль у формуванні знань про працю дорослих та знаряддя праці минулого і сьогодення. Читання вихователем віршів, оповідань, прислів'їв, загадок, а також прослуховування музичних творів із відповідною тематикою викликає у дітей позитивний емоційний відгук. Такий підхід сприяє пробудженню пізнавального інтересу до світу професій і діяльності дорослих [25].

Одним із цікавих видів діяльності є створення дітьми колажів і плакатів на тему професій. У процесі цієї роботи дошкільники засвоюють правила поведінки в дошкільній групі, вчаться користуватися різними знаряддями праці, а також закріплюють знання, отримані під час бесід чи занять.

Використання ігрового та діяльнісного підходу у роботі з дошкільниками має ґрунтуватися на сучасних інноваційних методах. Вихователі можуть орієнтуватися на досвід Данії та технології, впроваджені компанією The LEGO Foundation. Зокрема, технологія «шість цеглинок», що вже активно застосовується у класах початкової школи, може стати основою для діяльності з дошкільниками. Ця методика допомагає розвивати мислення, творчість, комунікативні та соціальні навички дітей.

Ураховуючи важливість наступності між дошкільною та початковою освітою, вихователям варто адаптувати елементи цієї технології до освітнього процесу у дитячих садках. Це сприятиме розвитку педагогіки партнерства та забезпечить поступовий перехід дітей до навчання у школі [20].

Ігри та вправи для роботи з дошкільниками можна запозичити з програми та методичних рекомендацій *"Безмежний світ гри з LEGO"*. Завдяки технології «шість цеглинок» вихователь має можливість ефективно закріплювати знання дітей про професії, знаряддя праці та інші аспекти,

пов'язані зі світом дорослих. Такий діяльнісний підхід не обмежується лише використанням спеціальних цеглинок LEGO. Навіть у разі їх відсутності в дитячому садку вихователь може застосовувати альтернативні тактильні матеріали для організації ігор і вправ, адаптуючи завдання до наявних ресурсів [10, с. 18].

Сучасні педагоги мають поступово відмовлятися від застарілих методів роботи з дітьми дошкільного віку. Це вимагає постійного перенавчання, опанування новітніх підходів і інноваційних технологій, а також активного саморозвитку та самоосвіти. Успішна робота з сучасними дітьми потребує врахування їхніх особливостей, зокрема інтересів, способу мислення та сприйняття, що дозволить забезпечити ефективне засвоєння знань та гармонійний розвиток дошкільників.

Якщо узагальнити ідеї сучасних науковців (Г. Беленька, А. Богущ, І. Грузинська, Л. Зеленська, Н. Кононенко, О. Костенко, М. Машовець, М. Мельничук, В. Тернопільська, А. Палош, Л. Штефан, В. Яковенко та ін.) щодо формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку, то можна виділити наступні аспекти досліджень:

1. Психологічні механізми формування уявлень про професії:
 - дослідники вказують на значну роль спостереження та наслідування дорослих у формуванні образу професій;
 - увага приділяється розвитку когнітивних, емоційних і соціальних складових уявлень про трудову діяльність;
 - формування професійних уявлень розглядається як складова соціального навчання, що сприяє усвідомленню дітьми їх місця у суспільстві.
2. Ігрова діяльність як засіб ознайомлення з професіями:
 - гра залишається провідною діяльністю дошкільників, тому через сюжетно-рольові ігри діти отримують можливість ознайомитися з різними професіями;
 - ігри з професійною тематикою сприяють розвитку уяви, мовлення, моторики та емоційної сфери;

- використання спеціальних ігрових наборів та інтерактивних засобів, таких як настільні ігри, мультфільми чи комп'ютерні програми, дозволяє підсилити ефект навчання.

3. Роль сім'ї у формуванні уявлень про професії:

- батьки є першими, хто знайомить дитину з професіями через власний приклад, розповіді, спостереження за їхньою працею;
- важливою є спільна діяльність із дітьми, яка демонструє цінність праці (спільне прибирання, кулінарія, догляд за тваринами тощо).

4. Роль дошкільних закладів освіти:

- у дошкільних установах активно застосовуються тематичні заняття, екскурсії, зустрічі з представниками різних професій;
- використовуються інтегровані підходи до ознайомлення дітей із професіями через мистецтво, гру, експериментальну діяльність.

5. Соціальний контекст і гендерний аспект:

- дослідження підкреслюють важливість подолання гендерних стереотипів у формуванні професійних уявлень;
- дітям пропонуються приклади успішних представників обох статей у різних професіях, що сприяє формуванню широкого світогляду.

6. Компетентнісний підхід:

- формування професійних уявлень розглядається як частина загального розвитку компетентностей: пізнавальної, соціально-комунікативної, емоційно-ціннісної;
- особливий акцент робиться на інтеграції знань і практичних навичок у рамках освітнього процесу.

7. Інноваційні методики:

- використання цифрових ресурсів: інтерактивні дошки, онлайн-екскурсії, професійні відеоролики;

- інтеграція stem-освіти в дошкільну практику, що дозволяє дітям ознайомитися з професіями інженерного, наукового та технічного спрямування;
- підхід «міст між садком і школою», який включає професійно орієнтовані заняття у старших групах.

Таким чином, сучасні дослідження підкреслюють важливість багатогранного підходу до формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку. Гармонійне поєднання гри, практичної діяльності, педагогічних впливів і сімейного виховання дозволяє забезпечити дітям всебічний розвиток і сприяє їх соціалізації та готовності до майбутньої трудової діяльності.

1.3. Особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку

У дітей старшого дошкільного віку формування уявлень про професії є важливим завданням, яке сприяє всебічному розвитку особистості, закладає основи трудового виховання та виховує позитивне ставлення до праці. У цьому віці діти активно пізнають навколишній світ, у них формується інтерес до діяльності дорослих, з'являється бажання наслідувати їх, брати участь у виконанні простих трудових дій. Вони прагнуть наслідувати старших, отримують задоволення від участі у трудових зусиллях, усвідомлюють значення своїх дій, і вчаться цінувати працю дорослих. Такий досвід сприяє формуванню уявлень про майбутній професійний шлях, адже сьогоднішній дошкільник — це майбутній активний учасник суспільного життя і праці.

Знайомство дітей із працею дорослих відбувається через демонстрацію видів діяльності, пояснення їх значення, а також організацію спільної роботи, екскурсій, бесід і спостережень. У процесі такої діяльності діти залюбки допомагають дорослим, переймають їх емоції та поведінку, розвивають

цікавість, повагу до праці й її результатів, а також набувають перших конкретних знань про світ професій. Дорослі, у свою чергу, мають можливість формувати у дітей позитивне ставлення до праці, стимулювати їх бажання досягати результатів і відчувати радість від виконаних завдань.

Важливо наголосити, що формування уявлень дітей про професії дорослих відображене у нормативних документах дошкільної освіти, зокрема у Базовому компоненті дошкільної освіти [1], а також у програмах розвитку дитини, таких як «Дитина» [14], «Я у світі», «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкілля». Зокрема, програма «Я у світі» та програма «Дитина» акцентують увагу педагогів на глибокому ознайомленні дітей із професіями дорослих і їх суспільною значимістю.

Трудові завдання, які пропонуються дітям, не лише сприяють формуванню моральних звичок (бережливість, відповідальність, доведення справ до кінця), а й викликають інтерес до праці, допомагають розкрити суть людської діяльності.

У Базовому компоненті дошкільної освіти питання ознайомлення з працею дорослих реалізується через освітні напрями "Дитина в соціумі" та "Дитина у світі культури". Завдяки цим напрямам діти розуміють, що дорослі володіють професіями, працюють, виховують дітей і турбуються про родину. Вони дізнаються про багатоманітність професій, роль кожної у житті суспільства, а також отримують можливість брати участь у спільній діяльності з дорослими та однолітками, розвиваючи творчий потенціал [1].

Особливості ознайомлення з професіями відображені й у програмі "Дитина", яка передбачає розширення уявлень про дитячий садок як установу, де працюють люди різних професій, а також знайомство з обладнанням і призначенням приміщень [14].

Г. Бєленька вказує, що дошкільники повинні знати назви професій, передусім соціально значущих (лікар, вихователь, пожежник, пілот, будівельник тощо), та розуміти їх роль у суспільстві. Це допомагає формувати

у дітей повагу до людей праці та цінність трудової діяльності у житті кожного [3, с. 81].

Виділимо основні особливості розвитку уявлень про професії у старших дошкільників.

Це, насамперед, психологічні особливості віку. У старшому дошкільному віці (5–7 років) у дітей розвивається образне мислення, пам'ять, увага, спостережливість. Вони можуть узагальнювати інформацію, порівнювати і аналізувати. Це дозволяє дітям формувати цілісні уявлення про професії через спостереження, ігри, розповіді та особистий досвід.

Також яскраво проявляється потреба в соціалізації. Дошкільники прагнуть зрозуміти світ дорослих, їхню роль у суспільстві. Це сприяє зацікавленості професіями, які вони бачать у найближчому оточенні – батьків, вихователів, інших знайомих дорослих.

У цьому віці важливо формувати у дітей базові трудові навички, зокрема самообслуговування, організованість, співпрацю з іншими. Завдяки цьому дитина засвоює базові принципи праці й поступово усвідомлює її цінність.

Варто не забувати, що діти цього віку схильні до емоційного сприйняття світу. Вони найкраще засвоюють знання, якщо вони подані у цікавій формі: через гру, художні твори, творчі заняття, казки або мультфільми.

Основними факторами, які впливають на вибір професії, є наступні: «1) позиція батьків; 2) позиція друзів; 3) особисті професійні плани; 4) здібності; 5) рівень домагань на суспільне визнання; 6) яка професія викликає більший інтерес і яку професію діти найбільше знають; 7) схильності» [31].

Погоджуючись із визначеною концепцією, можна стверджувати, що вихователь закладу дошкільної освіти відіграє важливу роль у формуванні та підтримці інтересу дитини старшого дошкільного віку до певної професії.

Варто зазначити, що діти ще не повністю розуміють абстрактне поняття «професія», але добре знайомі з конкретними характеристиками професій, таких як лікар, учитель, вихователь. Під час вибору сюжетно-рольової гри та розподілу ролей діти часто орієнтуються на професії своїх батьків. Це

пов'язано з їхніми психологічними особливостями, зокрема здатністю і прагненням наслідувати значущих дорослих, а також із тим, що професії батьків стають ближчими та зрозумілішими завдяки розповідям і особистим спостереженням [2].

Ознайомлення дітей з різноманітним світом професій потрібно здійснювати планомірно і послідовно. Знання варто надавати в певній системі: назва професії, її значення для довкілля, суспільства, трудові дії, спеціальний одяг і обладнання, необхідні професійні якості. Науковці виділяють певні **етапи формування уявлень про професії:**

1) Ознайомлення. На цьому етапі діти знайомляться з професіями через спостереження за діяльністю дорослих, ілюстрації, бесіди, розповіді.

2) Розширення знань. Включає використання художніх творів, ігрових методик, організацію екскурсій до місць роботи батьків, відвідування музеїв, участь у театралізованих заходах.

3) Закріплення уявлень. Здійснюється через творчі проекти, рольові ігри, створення колажів і плакатів, моделювання ситуацій, які імітують різні види професійної діяльності.

4) Формування ставлення до праці. Особлива увага приділяється формуванню у дітей поваги до праці дорослих, розуміння її важливості для суспільства та життя кожної людини.

Детальніше охарактеризуємо поетапність цього процесу у контексті досліджень Г. Беленької, яка виділила такі етапи: підготовчий, змістовий і процесуальний.

Підготовчий етап має на меті створення позитивного емоційного фону для сприйняття інформації. На цьому етапі важливо провести бесіди, під час яких діти висловлюють свої побажання, зокрема, які професії вони хотіли б вивчити або за діяльністю яких спеціалістів поспостерігати. Демонстрація картинок із зображенням різних професій та використання дидактичних ігор, як-от «Чарівний мішечок» із символами професій, допомагають полегшити вибір і стимулювати зацікавленість. Успішне завершення цього етапу

визначається активністю дітей, їхньою ініціативністю в плануванні подальшої роботи та залученням батьків до процесу.

Змістовий етап спрямований на надання дітям системних знань про професії: їх назви, значення для суспільства, зміст трудових дій, необхідне обладнання та взаємозв'язок із іншими професіями. Роботу варто будувати у формі невимушеного тематичного спілкування, зустрічей із представниками професій та інтерактивних заходів. Наприклад, у групі можна створити модель "Квітка професій", де кожна пелюстка символізує певну професію. Регулярні зустрічі з професіоналами в рамках "гостин" допомагають дітям краще зрозуміти специфіку різних видів діяльності. Важливу роль відіграє закріплення знань через художню літературу, ілюстрації та організацію виставки книжок про професії.

Процесуальний етап забезпечує закріплення знань дітей у різних видах діяльності, таких як гра, творчість, трудова активність. Враження та емоції, отримані під час ознайомлення з професіями, діти можуть відобразити у творчих роботах: малюнках, аплікаціях, виготовленні атрибутів до сюжетно-рольових ігор. Розвиток дітей також підтримують майстер-класи, екскурсії та ігри-драматизації. Ці види діяльності дозволяють дітям інтегрувати нові знання у повсякденне життя, сприяючи їхньому гармонійному розвитку [2].

Такий системний підхід забезпечує ефективне формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про працю дорослих.

Практика показує, що під час ознайомлення з різними професіями діти часто цікавляться зовнішніми проявами праці — знаряддям, предметами та послідовністю операцій. Але от сутність самої професії, її соціальне значення — це ті абстракції, які малеча ще не здатна досягнути без допомоги дорослого. І це абсолютно природно, адже діти в ранньому віці зосереджені на практичних аспектах, що безпосередньо можна побачити й торкнутися. Тому, щоб сприяти розвитку їхніх уявлень, важливо надати їм не лише теоретичні знання, а й створити відповідне середовище.

Один із основних аспектів — це предметно-ігрове середовище, яке є невід'ємною складовою ефективного процесу навчання. Це має бути не просто набір іграшок, а цілий комплекс елементів, що забезпечують різнобічне сприйняття професій. Інформаційна складова — художня література, картини, ілюстрації, які наочні та доступні для дітей. Діяльнісно-ігрова частина включає не тільки традиційні дидактичні ігри, а й обладнання для сюжетно-рольових ігор, таких як «Магазин» або «Завод». Таким чином, ігрові ситуації стають майданчиком для освоєння професій через практичні дії, що дає дітям реальний досвід взаємодії з предметами та ситуаціями, які вони можуть зустріти у дорослому житті.

Методи ознайомлення з професіями мають бути побудовані у логічній послідовності. Спостереження за діяльністю дорослого – це перший крок, після якого дорослий пояснює значення професії, розповідаючи про неї дітям. Бесіди, де обговорюються сучасні професії, відкривають малечі нові горизонти, а читання художньої літератури дозволяє зануритися у світ фантазії, де професії отримують не лише практичне, а й емоційне забарвлення. Далі, спільна праця дітей та дорослих додає не тільки знань, але й практичних навичок, адже діти залучаються до реальних трудових процесів.

Серед форм організації навчання особливо важливими є екскурсії, майстер-класи, конкурси і навіть фото-вернісажі. Наприклад, святкування на зразок "Свята однієї професії" чи «Ким я стану» роблять процес ознайомлення з професіями не лише пізнавальним, але й веселим. У дітей виникає не просто інтерес, а й жага до участі, коли вони можуть проявити свої знання та креативність. А конкурси, як «Найкращий за професією», дарують можливість навіть змагатися — адже хто не любить трохи здорової конкуренції? [3; 18].

У підсумку, залучення дітей до різноманітних форм діяльності, які поєднують як теоретичні, так і практичні знання, є потужним інструментом для формування у них розуміння важливості праці і професій у житті суспільства. І, хто знає, можливо саме ці заняття стануть початком великої кар'єри маленького винахідника чи будівельника майбутнього.

Окремо варто наголосити і на ролі дорослих (вихователя та батьків). Вихователь є основним організатором процесу формування уявлень про професії у дітей. Його завдання: планувати роботу, враховуючи вікові особливості; використовувати сучасні методики та засоби; залучати батьків до спільної діяльності з дітьми.

Батьки, у свою чергу, можуть сприяти процесу, беручи активну участь у тематичних проєктах, демонструючи власний приклад позитивного ставлення до праці, пояснюючи дітям значення своєї професії.

Вихователі та батьки мають пам'ятати, що ефективність роботи з дітьми залежить від емоційної насиченості, особистої значущості використаного матеріалу для дошкільників, зв'язку отриманої інформації з реальним життям, різноманітності використаних дорослими форм та методів навчання, а також дотримання критеріїв: доступності, цілеспрямованості та систематичності в роботі.

Виходячи з вище зазначеного, основними показниками сформованості у дітей старшого дошкільного віку уявлень про світ професій дорослих є такі:

- *наявність знань про світ професій* — діти повинні мати загальне уявлення про різноманітність професій, їх роль у суспільстві, а також знати їх назви та основні риси;
- *орієнтація в атрибутах, засобах та предметах праці* — дитина має здатність впізнавати інструменти, обладнання та інші предмети, що використовуються в професіях, розуміти їх призначення та зв'язок з конкретними трудовими процесами;
- *розуміння кваліфікаційних якостей фахівців* — важливо, щоб діти усвідомлювали, що для виконання певної професії необхідно володіти специфічними знаннями, навичками та особистими якостями;
- *набуття особистісних якостей* — це включає розвиток таких рис, як повага до праці дорослих, усвідомлення значення трудової діяльності для суспільства, дисциплінованість, відповідальність за власну працю, бажання допомагати дорослим та брати участь у спільній діяльності.

Ці показники є важливими для оцінки рівня розвитку у дітей уявлень про професії і допомагають вихователю налаштувати процес навчання і виховання так, щоб він був максимально ефективним і відповідав віковим особливостям малечі.

Таким чином, формування уявлень про професії у старших дошкільників є багатогранним і творчим процесом, який вимагає тісної взаємодії між вихователями, дітьми та батьками. Такий підхід забезпечує формування у дітей позитивного ставлення до праці, поваги до працівників різних професій і закладає основи для подальшого соціального та професійного розвитку особистості.

Висновки до розділу 1

Формування уявлень про професії в дітей дошкільного віку було важливим компонентом педагогічних систем різних епох. У різні періоди розвитку суспільства ставлення до праці і її значення змінювалося, що відповідно впливало на підходи до навчання і виховання дошкільнят. У стародавніх педагогічних системах, таких як антична і середньовічна освіта, акцент робився на моральних та трудових аспектах, що формувало у дітей повагу до праці. Відомі педагогічні теорії ХХ століття підкреслюють значення раннього ознайомлення з професіями як важливого чинника соціалізації і розвитку інтересу до майбутньої професійної діяльності. Сучасні психолого-педагогічні дослідження підтверджують важливість раннього формування у дітей уявлень про професії для розвитку їхньої особистості та соціальних навичок.

Дошкільний вік є критичним періодом для розвитку пізнавальної активності і визначення інтересів, тому знайомство з професіями дозволяє дітям не лише отримати інформацію про роль праці в суспільстві, але й розвивати уявлення про себе, свої можливості та майбутній шлях. Вивчення професій в цьому віці є основою для формування відповідальних і дисциплінованих осіб, готових до активної участі в житті суспільства.

Формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку має свої специфічні особливості. Вони характеризуються підвищеним інтересом до навколишнього світу і бажанням наслідувати дорослих, що дає можливість для ефективного формування уявлень про професії через різноманітні форми роботи, зокрема через ігри, бесіди, спостереження і взаємодію з дорослими. Важливою умовою є створення відповідного предметно-ігрового середовища, яке сприяє розвитку пізнавальної діяльності дітей та допомагає закріплювати знання про різні професії. Використання методів активного навчання і участь дітей у реальних трудових процесах дозволяє їм глибше осмислити значення праці і відповідно впливає на розвиток їхніх професійних уявлень.

Загалом, результати теоретичного аналізу проблеми формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку підкреслюють важливість організованого та системного підходу до цього процесу. Забезпечення тісної співпраці між вихователями, батьками та дітьми, а також створення сприятливого середовища для вивчення світу професій, є основою для формування відповідальних, працьовитих та самостійних осіб у майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ

2.1. Дослідження рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії

Актуальність питання формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку обумовлена сучасними викликами освітнього процесу, спрямованого на всебічний розвиток особистості дитини. На етапі дошкільного дитинства закладаються основи світогляду, розвивається пізнавальний інтерес та формуються перші уявлення про соціальний світ. У цьому контексті особливо важливо, щоб діти мали чіткі й реалістичні уявлення про різні професії, їх значення у житті суспільства та специфіку діяльності.

Дослідження рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії проводилось на базі закладу дошкільної освіти, оскільки це середовище, яке дозволяє цілеспрямовано формувати ці уявлення через комплексний підхід до освітнього процесу. Сюжетно-рольові ігри, інтерактивні заняття, екскурсії, спостереження за працею дорослих – усе це створює сприятливі умови для формування уявлень про професії у дітей. Дослідження рівня сформованості уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку, проведене в умовах ЗДО, дає змогу: оцінити ефективність освітньої роботи у цьому напрямку; визначити прогалини у знаннях і уявленнях дітей; розробити рекомендації щодо вдосконалення процесу знайомства дітей із професійним світом.

Констатувальний етап дослідження проходив на базі Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 304 Криворізької міської ради. У ЗДО функціонують групи загального розвитку з денним перебуванням, які комплектуються за віковими ознаками. З 01.09.2024 року заклад працює у

змішаному форматі: 3- групи – офлайн режим, 2 -групи – дистанційне начання, 1 група – патронаж (ранній вік).

У цьому експерименті брало участь 20 дітей старшого дошкільного віку.

Мета констатувального експерименту: виявити рівень сформованості у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.

Для виявлення у дітей старшого дошкільного віку рівня сформованості уявлень про професії нами були розроблені наступні *показники*:

- наявність уявлень про професії дорослих;
- наявність уявлень про процес трудової діяльності;
- наявність уявлень про матеріали, інструменти та знаряддя праці, необхідні людям різних професій;
- розвиток ігрової діяльності (рольові ігри професійно-орієнтованого характеру).

Відповідно до розроблених показників ми підібрали і розробили ряд діагностичних завдань, поданих у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Діагностична карта констатувального експерименту

№	Показники	Діагностичні завдання
1	Наявність уявлень про професії	Завдання з картками «Назви професію»
2	Наявність уявлень про процес трудової діяльності	Опитувальник «Хто, де працює і що роблять люди даної професії?»
3	Наявність уявлень про матеріали, інструменти та знаряддя праці, необхідні для людей різних професій	Діагностична вправа «Розсортуй правильно»
4	Розвиток ігрової діяльності (рольові ігри професійно-орієнтованого характеру).	Спостереження за ігровою діяльністю

Діагностичне завдання з картками «Назви професію».

Мета: виявити рівень сформованості уявлень дітей старшого дошкільного віку про поширені та сучасні професії.

Матеріали: картки з зображенням людей різних професій (10 карток): продавець, поліцейський, перукар, пожежник, пекар, лікар, програміст, швачка, кореспондент, вантажник.

Хід діагностичного завдання: на столі лежать картки долілиць. Дитина бере 10 карток по одній картці і називає людину якої професії зображено на картинці.

Критерії оцінювання: *високий рівень обізнаності*: дитина правильно називає всі професії, зображені на картках (допускається одна помилка). *Середній рівень обізнаності*: дитина допускає неточності в відповіді або не називає із запропонованих 3-4 професії, згадує про них лише за допомогою дорослого. *Низький рівень обізнаності*: дитина змогла назвати 5 і менше професій або не назвала жодної з них, не згадує навіть після підказки дорослого. Аналіз результатів представлений у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень сформованості уявлень дітей старшого дошкільного віку про поширені та сучасні професії (констатувальний етап)

Рівні	Кількість дітей	%
Високий рівень	3	15%
Середній рівень	10	50%
Низький рівень	7	35%

Після проведення діагностичного завдання було виявлено:

- 15% дітей (3 особи) змогли правильно, безпомилково назвати всі професії, зображені на картках. Артем М. зміг назвати навіть такі професії як кореспондент та програміст. Це говорить про гарну поінформованість дитини у цих галузях;

– 50% дітей (10 осіб) при відповідях припускалися помилок, але після допомоги дорослого Аріна П. Ярослав Н. Даша Р. Макс М. Міла М. змогли назвати ту чи іншу професію.

Найважчою для дітей була професія кореспондент, її назвали лише 2 дитини – Віка Ф. та Уля Т. - Це складає 10 %.

Професію програміста назвали лише 15 % (3 особи) – Ярослав Н., Уля Т., Віка Ф. Це пов'язано, швидше за все, з тим, що у цих дітей тата працюють у цій галузі. Професія програміст вважається для дітей складною, не всі змогли її назвати, частіше казали, що це комп'ютерник, геймер. Її назвали 30% (6 осіб).

Викликали труднощі такі професії як пекар та швачка їх назвали, тільки після допомоги дорослого, відповідно 45% (9 осіб) та 25% (5 осіб); - 35% дітей (7 осіб) Влада К., Родіон К., Антон К., Андрій М., Зоряна та Уля Б. припустилися найбільшій кількості помилок, ними було названо 5 і менше професій.

Результати цього діагностичного завдання показали, що основна маса дітей старшого дошкільного віку можуть назвати людину якої професії зображено на картинці. Деякі діти правильно, не замислюючись, змогли впоратися з цим завданням.

Результати опитувальника за картинками «Назви професію» представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Результати опитувальника за картинками «Назви професію»
(констатувальний етап)**

№	Назва професії	Кількість відповідей
1	Продавець	20 осіб (100%)
2	Лікар	20 осіб (100%)
3	Поліцейський	20 осіб (100%)
4	Пожежник	20 осіб (100%)
5	Перукар	19 осіб (95%)

6	Пекар	9 осіб (45%)
7	Програміст	6 осіб (30%)
8	Швачка	5 осіб (25%)
9	Вантажник	3 особи (15%)
10	Кореспондент	1 особа (5%)

Опитувальник «Хто, де працює і що роблять люди даної професії?» (З застосуванням допоміжної карти або схематичного алгоритму для розповіді)

Мета: визначити рівень сформованості уявлень про місце роботи та процес трудової діяльності.

Матеріал: картки з зображенням людей різних професій та алгоритм для розповідання.

Хід розмови: індивідуально кожній дитині пропонується взяти картку та розповісти про людей тієї чи іншої професії, використовуючи схематичний алгоритм для розказування.

Критерії оцінки результатів: *Високий рівень*: дитина з використанням алгоритму, без підказок може скласти розповідь про людину тієї професії, яка зображена на картинці. *Середній рівень*: дитина в процесі бесіди припустилася деяких неточностей чи виникали складнощі при складанні оповідання. Після допомоги дорослого змогла виправити свої помилки. *Низький рівень*: дитина не змогла нічого розповісти про професію, допомогу дорослого відхилила.

Аналіз результатів. Кількісні результати за цим завданням представлені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівень сформованості уявлень про місце роботи та про процес трудової діяльності (констатувальний етап)

Рівні	Кількість дітей	%
Високий рівень	2	10%
Середній рівень	10	50%
Низький рівень	8	40%

У ході спілкування з дітьми, застосовуючи допоміжну картку, високий рівень показали 10 % опитаних, це 2 особи, Уля Т. і Артем М. Діти змогли безпомилково відповісти на всі питання, це говорить про високий рівень знань. 50 % (10 осіб) змогли назвати місце роботи, інструменти та знаряддя праці, робочу форму, але частіше відчували деякі труднощі при відповідях на такі питання як «З ким чи з чим працює?» та «Які дії виконує?». Сімом дітям важко було відповідати на запитання «Місце роботи вантажника, пожежника, швачки, археолога, науковця, електрика». Влада К., Андрій М., Данило О. та Міла Т. не змогли сказати, де працюють вантажники. На питання про форму продавця та швачки Антон і Матвій І. не відразу змогли сказати, що вона не завжди є необхідною. Більш повно хлопці розповідали про професії своїх батьків тому, що бували в них на роботі. Не викликали труднощі у дітей при розповіді про популярні, добре знайомі професії. У своїх розповідях діти відповідали не емоційно, не могли дати повну характеристику професії. 8 осіб (40 % дітей) (Влада К., Родіон К., Матвій І., Макс М., Андрій М., Макс Т., Данило О. та Зоряна Т.) показали низький рівень сформованості знань і уявлень про місце роботи та процес трудової діяльності. Навіть за допомогою дорослого відповідали на запитання окремими фразами або одним словом, відволікалися, тим самим давали зрозуміло, що дана тема для них не цікава. Результати проведеного опитування показали, що не всі діти мають повний запас знань про працю дорослих. Не завжди характеризують працю дорослих, опускають деталі під час викладу послідовності організації праці. Не проявляють яскравих емоцій у процесі розмови.

Діагностична вправа «Розсортуй правильно».

Мета: визначити наявність уявлень у дітей старшого дошкільного віку про матеріали, інструменти та знаряддя праці, необхідні для людей різних професій.

Матеріал: картки з зображенням професії та знарядь праці.

Хід діагностичного завдання: дітям пропонується взяти картку, на якій зображено людину тієї чи іншої професії та підібрати йому знаряддя та інструменти, необхідні для роботи.

Критерії оцінки результатів: *Високий рівень*: дитина безпомилково підбирає картки із зображенням матеріалів, інструментів і знарядь праці до карток із зображенням людей тієї чи іншої професії. *Середній рівень*: дитина підбирає картинки із зображенням матеріалів, інструментів та знарядь праці до карток із зображенням людей тієї або іншої професії, але допускає 2-3 помилки. Після допомоги дорослого може виправити помилки. *Низький рівень*: дитина відмовляється виконувати завдання або підбирає картки із зображенням матеріалів, інструментів та знарядь праці до карток із зображенням людей тієї чи іншої професії, допускаючи 4 і більше помилок, допомогу від дорослого не приймає.

Аналіз результатів. До цього діагностичного завдання діти поставилися з великим інтересом, мабуть тому, що проходило воно із застосуванням нової настільної ігри. Артем, єдиний, хто не помилився жодного разу, це становить 5 % від загальної кількості дітей, які брали участь у даному діагностичному завданні. 9 осіб, а це 45% дітей припустилися по одній, дві чи три помилки. Після допомоги дорослого знаходили та виправляли свої помилки.

Таблиця 2.5.

Рівень сформованості уявлень у дітей старшого дошкільного віку про матеріали, інструменти та знаряддя праці, необхідні для людей різних професій (констатувальний етап)

Рівні	Кількість дітей	%
<i>Високий рівень</i>	1	5%
<i>Середній рівень</i>	9	45%
<i>Низький рівень</i>	10	50%

50 % (10 осіб) дітей – Влада К., Родіон К., Матвій І., Макс М., Міла М., Зоряна Т., Данило О. показали низький рівень при виконанні даного завдання.

Андрій М. відмовився виконувати це завдання, відповівши «Я не хочу це робити». Влада і Данило припустилися семи помилок, це говорить про погані знання дітей. Вони не змогли назвати, якими інструментами у своїй трудовій діяльності користуються навіть такі відомі професії як, пожежник та поліцейський. Чотири дитини – Матвій І., Максим М., Даша Р., Аріна М. - помилилися по чотири рази, не правильно підбравши інструменти та знаряддя праці. Таким чином, незважаючи на те, що діти спочатку зацікавилися цим завданням і новими картками, результати вийшли не дуже добрими.

Спостереження за ігровою діяльністю дошкільників.

Мета: визначити рівень розвитку гри професійного характеру.

У процесі цього діагностичного завдання відбувається спостереження за дітьми і їх самостійною діяльністю.

Педагог робить відповідні позначки у протоколі спостереження відповідно до таких критеріїв:

- використання дитиною знань, які були отримані нею з особистих джерел, а саме з розмов з дорослими або однолітками, спостережень, з художньої та пізнавальної літератури тощо;
- рівень самостійності у створенні ігрових задумів;
- здатність до творчої комбінації різноманітних подій, зокрема створення нового сюжету гри за узгодженням з діями партнера.

Критерії оцінки результатів спостереження: 0 – ніколи; 1 – рідко; 2 – іноді; 3 – постійно. Підсумовуючи кількісні результати за даним завданням, щодо кожної дитини, ми перевели бали в наступну шкалу оцінювання: *високий рівень – 7–9 балів, середній рівень – 4-6 бали, низький рівень – 1–3 бали.*

Аналіз результатів. Кількісні результати за цим завданням представлені у таблиці 2.6.

**Рівень розвитку ігрової діяльності професійного характеру
(констатувальний етап)**

Критерії	0	%	1	%	2	%	3	%
Використання дитиною знань, які були отримані нею з особистих джерел, а саме з розмов з дорослими або однолітками, спостережень, з художньої та пізнавальної літератури тощо	0	0	4	20	13	65	3	15
Рівень самостійності у створенні ігрових задумів	3	15	5	25	9	45	3	15
Здатність до творчої комбінації різноманітних подій, зокрема створення нового сюжету гри за узгодженням з діями партнера	4	20	7	35	7	35	2	10

Загальний показник рівня розвитку гри професійного характеру представлений у таблиці 2.7:

Таблиця 2.7

**Загальний рівень розвитку гри професійного характеру
(констатувальний етап)**

Рівні	Кількість дітей	%
Високий рівень	3	15%
Середній рівень	13	65%
Низький рівень	4	20%

Аналізуючи результати спостереження за ігровою діяльністю дітей, ми з'ясували, що 20 %, а це 4 особи (Матвій І., Влада К., Макс О., Міла Т), рідко застосовують у грі ті знання, які вони отримують з розмов з однолітками і дорослими, зі спостережень, а також прослуховування художньої літератури. 65% (13 осіб) іноді ці знання застосовують і включають їх у свою ігрову діяльність. 3 особи (15 %) – Артем М. Аріна К., Зоряна Т. – постійно та активно користуються цими джерелами, що дозволяє їм урізноманітнити хід гри. Вони відображають у ігровій діяльності взаємодію людей різних професій, їх професійні дії, правильно користуються знаряддями праці.

Другим критерієм при спостереженні за іграми дітей нами було зафіксовано, що тільки 15 % (3 особи) можуть без допомоги дорослого визначити зміст майбутньої гри, послідовність подій, ігрові дії персонажів та їх взаємодію. Артем і Аріна самостійно розподіляють ролі у грі, погоджують сюжет та ігрові дії. решта дітей цього не роблять або роблять це рідко (25 %, 5 осіб). 45 %, (9 осіб) іноді, самостійно або за допомогою дорослого, все-таки можуть створити ігровий задум.

Умінням творчо комбінувати різноманітні події, створюючи новий сюжет гри, робити це узгоджено з партнером володіють у групі Зоряна Т. і Артем М., а це лише 10 %. 20 % (4 особи) не можуть об'єднувати в одній грі кілька сюжетів, вони виступають у грі в ролі виконавців, до них відносяться Матвій І., Влада К., Данило О., Макс Т. Тільки 15 % (3 особи) показали високий рівень розвитку гри професійного характеру. Деякі діти можуть давати ігрові задуми, комбінуючи різні події та застосовуючи знання в грі, отримані зі спостережень, бесід, з перегляду телепередач та читання художньої літератури. Матвій І., Влада, Данило відносяться до тих 20%, у кого рівень розвитку ігор професійного характеру є низьким. Ці діти не можуть самостійно створювати ігрові задуми, в ігровій діяльності вони завжди виступають у ролі виконавців. Загалом можна дійти невтішного висновку, що рівень розвитку ігрової діяльності професійно-орієнтованого характеру за групою, на етапі констатувального експерименту, розвинений слабо.

Результати всього констатувального експерименту представлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

Рівень сформованості у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії (констатувальний етап)

Рівні	Кількість дітей	%
Високий рівень	2	10%
Середній рівень	10	50%
Низький рівень	8	40%

Дані теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів констатувального експерименту, отриманих після аналізу діагностичних завдань, дозволили нам охарактеризувати рівні сформованості у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.

До *високого рівня* сформованості уявлень про професії ми умовно віднесли 2 дитини (10 %). У цих дітей є відмінний багаж знань і уявлень про професії дорослих, про процес трудової діяльності. Діти безпомилково називають матеріали, інструменти та знаряддя праці, необхідних людей різних професій. Можуть самостійно задавати ігрові задуми, комбінуючи різні події та застосовуючи знання в грі, отримані на основі спостережень, бесід, перегляду телепередач та читання художньої та пізнавальної літератури. Вміють творчо комбінувати різноманітні події, створюючи новий сюжет гри, робити це узгоджено з партнером.

До *середнього рівня* сформованості уявлень про професії ми умовно зарахували 10 дітей (50 %). Ці діти допускають неточності чи незначні помилки у назві професій. Мають узагальнені уявлення про процес трудової діяльності дорослих. Називаючи матеріали, інструменти та знаряддя праці, необхідні для людей різних професій, можуть іноді помилятися. Рідко виявляють ініціативу при створенні ігрових задумів, прислухаються до

товаришів. У них недостатній запас знань для самостійного створення ігрових задумів.

До *низького рівня* сформованості уявлень про професії ми умовно зарахували 8 дітей (40 %). Дані діти мають вузькі уявлення про трудову діяльність дорослих, плутаються при називанні професії на картках. Припускаються багато помилок, називаючи матеріали, інструменти та знаряддя праці, необхідних людей різних професій. У них мізерний запас знань і уявлень про професії, тому вони не можуть самостійно і творчо створювати ігрові задуми.

Результати констатувального експерименту і визначили подальшу нашу роботу над системою розробки програми щодо формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.

2.2. Характеристика педагогічних умов та система роботи щодо формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії

Проаналізувавши отримані результати констатувального етапу дослідження, а також враховуючи вікові особливості дітей старшого дошкільного віку, ми розробили *програму формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії*.

Нами була поставлена мета: визначити та охарактеризувати педагогічні умови, які б сприяли формуванню у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії.

Педагогічні умови є сукупністю організаційно-методичних, змістових та психологічних чинників, які забезпечують ефективність формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. Їх реалізація спрямована на забезпечення якісного розвитку уявлень про соціальний світ і професійну діяльність дорослих. До таких умов ми віднесли:

- 1) обґрунтування змісту уявлень у дітей старшого дошкільного віку про традиційні та сучасні професії;
- 2) збагачення розвивального предметно-просторового середовища групи;
- 3) застосування інтерактивних методів і форм навчання.

Таким чином, відповідно до результатів констатувального дослідження ми визначили поетапну роботу з формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії шляхом створення спеціальних педагогічних умов.

Перша педагогічна умова полягає в обґрунтуванні змісту уявлень у дітей старшого дошкільного віку про традиційні та сучасні професії. Реалізація першої педагогічної умови полягає в ретельному обґрунтуванні змісту уявлень про професії, які мають бути сформовані у дітей старшого дошкільного віку. Це завдання включає визначення того, які саме професії слід розглядати, та як адаптувати інформацію про них до вікових особливостей дітей.

Визначення змісту уявлень про професії потребує чіткого розуміння традиційних та сучасних професій. Зокрема, традиційні професії (лікар, вчитель, будівельник, водій, продавець) є базовими для сприйняття дитини, оскільки вони мають високий ступінь видимості в суспільстві та легко ідентифікуються. Сучасні професії (програміст, дизайнер, інженер робототехніки, блогер) є важливими для ознайомлення дітей із реаліями сучасного світу та розширення їхнього світогляду.

Пропонуємо таблицю, в якій відображено зміст уявлень про десять професій. У таблиці описуються назви професій, місце, де працюють люди, які мають певну професію; у чому полягають їх професійні обов'язки; а також за допомогою чого і яким чином людина тієї чи іншої професії виконує свої професійні обов'язки.

Зміст уявлень у дітей старшого дошкільного віку про професії

№	Професія	Місце професії	Діяльність професійна (обов'язки)	Знаряддя праці	Дії, які виконуються конкретними знаряддями праці (інструментами)
1	Лікар	Поліклініка, Лікарня	Лікує, проводить огляд пацієнта, робить операції	Термометр, ліки, фонендоскоп, тонометр, шпатель, шприци	Термометром вимірюють t тіла, ліки п'ють, уколи ставлять, шпателем оглядають горло
2	Продавець	Магазин, супермаркет, базар	Продає, консультує	Продукти, книги, техніка, одяг, взуття, меблі, косметика, іграшки	Всі товари продає
3	Поліцейський	Поліцейська дільниця, відділок	Розслідує злочини, стежить за порядком, ловить правопорушників	Наручники, пістолет, кийок, нагрудна камера, жезл	Наручники надягає, з пістолета стріляє, кийком зупиняє правопорушників, камерою фіксує злочини, жезлом регулює рух транспорту
4	Пожежник	Пожежна частина	Гасить пожежі, перевіряє пожежну безпеку	Сходи, пожежний рукав, протигаз, вогнегасник	Сходами піднімається вгору, з пожежного рукава поливає, вогнегасником гасить пожежу
5	Перукар	Перукарня	Стриже, робить зачіски, фарбує волосся	Фен, дзеркало, ножиці, гребінець, фарба, лак для волосся, бігуді, шпильки, невидимки, резинки	Феном сушать волосся, ножицями стрижуть, гребінцем розчісують, фарбою фарбують волосся, на бігуді завивають волосся, лаком закріплюють зачіску, за допомогою шпильок і резинок роблять зачіски

6	Пекар	Пекарня	Випікає хлібобулочні вироби	Духова шафа, форми для випічки, посуд, кондитерський мішок, техніка (блендер, тістомішалка)	У тістомішалці місять тісто, в духовці випікають випічку, блендером подрібнюють або змішують продукти
7	Програміст	Офіс	Працює з комп'ютером	Монітор, клавіатура, флешка, комп'ютерна миша, ноутбук, системний блок	За допомогою комп'ютера створює різні комп'ютерні програми для роботи та ігор
8	Швачка	Ательє, швейна фабрика	Шие	Швейна машинка, нитки, голки, ножиці, праска	На швейній машинці прошиває тканину, ножицями ріже, праскою прасує, голкою і ниткою зашиває, пришиває
9	Вантажник	Фірми, склади, магазини	Вантажить речі, завантажує та розвантажує машини	Машина-навантажувач	Керує технічним навантажувачем та завантажує машини побутовою технікою, меблями, продуктами та іншими речами загального вживання
10	Кореспондент	Телебачення, радіо, видавництва газет і журналів	Збирає інформацію, веде передачі, пише статті, бере інтерв'ю	Ручка, блокнот, мікрофон, диктофон, планшет, телефон	На диктофон записує мовлення, в мікрофон говорить, ручкою робить записи в блокноті, у планшеті готує питання до інтерв'ю

У таблиці наведено короткий опис, орієнтований на дітей старшого дошкільного віку, який дозволяє їм отримати необхідну, основну інформацію про зміст тієї чи іншої професії. Маючи постійно перед очима дану таблицю, діти поступово засвоюють її і запам'ятовують, що передбачає кожна професія.

Для дітей дошкільного віку важливо представити професії через наочність, доступність і практичну діяльність. Уявлення мають бути спрямовані на: розуміння мети професійної діяльності (що робить і для чого); ідентифікацію засобів праці (знаряддя, інструменти); усвідомлення значення професії для суспільства (користь, результат).

Ця умова передбачає формування знань про професії через використання ілюстрованих матеріалів (картинки, книги, мультфільми); організацію сюжетно-рольових ігор («Будуємо дім», «Маленькі лікарі»); проведення інтерактивних бесід і екскурсій («Як працюють люди в нашому місті»).

Таким чином, перша педагогічна умова забезпечує систематичний підхід до визначення змісту уявлень про професії, що є основою для подальшої роботи з формування у дітей цілісного сприйняття соціального світу.

Другою педагогічною умовою формування необхідних у старших дошкільників уявлень про професії є збагачення розвивального предметно-просторового середовища групи.

З метою збагачення розвивального предметно-просторового середовища групи, на формування в дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії у групі можуть бути створені спеціальні центри з ознайомлення з професіями. Дані центри містять в собі ігрові модулі, які забезпечують організацію сюжетно-рольових і дидактичних ігор і, відповідно, включають наочний матеріал. У таких центрах діти можуть вправлятися в умінні спостерігати, запам'ятовувати, діяти і досягати поставленої мети у своїй самодіяльності.

Кожен центр має бути окремим спеціальним розвивальним предметно-просторовим середовищем. Відповідно до представлених у першій умові професій, можемо виділити такі центри як:

1. *«Медичний центр».* Тут представлені основні атрибути, що належать до медичних професій, які застосовує кожен лікар у лікуванні хворого. В центрі показано, в чому лікарі тієї чи іншої спеціальності ходять на роботі, що робить, наприклад, хірург (оперує), а що стоматолог (лікує зуби), чим

відрізняється робота лікаря від роботи медичної сестри і т. д. Також описується, для чого потрібна швидка допомога, як працюють лікарі швидкої допомоги, а також, у яких випадках необхідно викликати швидку допомогу і за яким номером телефону для цього слід дзвонити.

2. *«Центр торгівельних закладів (магазини)»*. У цьому центрі зібрані матеріали, з допомогою яких діти можуть пограти в гру «Магазин»: дитяча каса, кошик для покупок, полицьки для товарів, цінники і т. д. Таким чином, діти не тільки отримують уявлення про те, в чому полягає робота продавця та чим вона відрізняється від роботи касира, але і про те, що кожен товар і продукт у магазині має свою ціну і за них необхідно платити. Досить часто діти старшого дошкільного віку ще не мають уявлення про те, що за покупки у магазині дорослі платять.

3. *Центр «Поліцейська дільниця»*. Поліцейська форма, основні атрибути поліцейського (наручники, кийок, бронежилет, пістолет та ін.), а також наочний приклад документів поліцейського. Дітям пояснюється, що поліцейська форма дозволяє виділити його з натовпу, щоб люди знали, до кого можна звернутися за допомогою, а основні атрибути його професії дозволяють поліцейському ловити злочинців. Крім того, діти отримують уявлення про те, для чого поліцейському необхідні документи і як вони мають виглядати. Діти не тільки отримують уявлення про професію, а й розуміння того, як можна відрізнити справжнього поліцейського від шахрая. Варто додати наочні матеріали, які допомагають дітям зрозуміти, чим відрізняється патрульний від оперативника, слідчий від дільничного і т. д., які можна використовувати, якщо діти виявлять особливу зацікавленість професією і ставитимуть уточнюючі питання. Сюди варто додати і наочний матеріал із зазначенням номера телефону, за яким треба телефонувати, якщо необхідна допомога поліцейського.

4. *Центр «Рятувальна служба. Пожежна служба»*. Пожежники, в цілому, належать до рятувальників, а подання рятувальної служби дозволяє торкнутися не тільки професії пожежного, а й описати дітям інші професії, що

належать до цієї служби, такі як рятувальник, диспетчер пожежної служби тощо. Тут також варто розмістити наочні матеріали, на яких зображена форма пожежного, атрибути його професії, описуються правила пожежної безпеки, які повинні дотримуватись як пожежні, так і інші люди; описати, як потрібно застосовувати вогнегасник, у якому разі пожежники гасять вогонь водою, а в якому разі лише піною. Також у наочних матеріалах згадати, що пожежники повинні вміти одягатися дуже швидко, за кілька хвилин. Навести опис інших професій, що належать до рятувальної служби. Подібна організація центру дозволяє не тільки розвинути в дітей розуміння суті професії, а й повторити з ними основні правила пожежної безпеки, а також нагадати їм, за яким телефоном потрібно дзвонити, якщо сталася пожежа.

5. *Центр «Салон краси. Перукарня».* У даному випадку варто також дати уявлення не тільки про роботу перукаря, а й про інші професії, що відносяться до цієї галузі. Крім атрибутів професії перукаря, в цьому центрі представлені іграшкові набори для манікюру (до професії манікюрниці), дається наочне уявлення про те, чим займається косметолог і чим ці професії відрізняються від професії перукаря.

6. *Центр «Пекарня».* У цьому центрі діти можуть не тільки отримати уявлення про те, чим займається пекар, але і спробувати самостійно зробити тісто і зліпити з нього щось. Також у цьому центрі даються наочний опис того, чим займається пекар, а чим кондитер. Дітям також слід пояснити і підкріпити наочними матеріалами, що є професії пекаря, кондитера та кухарі, а бувають люди, які володіють усіма трьома професіями, а є ті, хто займає тільки чимось одним: кухар може не займатися випічкою, а кондитер може не займатися випічкою хліба, а робити тільки солодощі та прикраси до тортів тощо.

7. *«Кібер-центр».* Тут представлені наочні матеріали, засоби, якими користується програміст (комп'ютер або ноутбук, комплектуючі та аксесуари до них). Крім того, займаючись з дітьми у цьому центрі, вихователь може розповісти дітям, що для отримання професії програміста потрібно дуже добре знати математику та англійську мову, оскільки всі комп'ютерні програми

пишуться цією мовою. За потреби можна показати дітям приклад написання комп'ютерної програми, яка також є в центрі. Гра в цьому центрі дозволить дітям зрозуміти, що програмісти - це не ті, хто лагодить комп'ютери, а ті, хто пише програми, за допомогою яких люди працюють на комп'ютері або грають.

8. *Центр «Ательє».* У цьому центрі дітям краще займатися тільки під наглядом вихователя. Це дозволить їм отримати не тільки наочне уявлення про те, чим займається швачка і які засоби вона використовує у своїй роботі, але й потренуватися самим вирізати з тканини та робити інші дії. Наочні матеріали показують, що професія швачки має багато варіацій: є люди, які не просто шують по заздалегідь придуманим кимось лекалам, але й ті, хто самі вигадують моделі одягу (модельєри) і потім шують їх. І якщо першим людям необхідно тільки вміти добре і акуратно шити, то другим необхідно мати багату фантазію та гарний смак. У цьому центрі за допомогою аркуша паперу та олівців діти можуть спробувати також вигадати свою власну модель одягу.

Такі центри розширюють предметно-просторове середовище групи, дозволяють ознайомитися не тільки з однієї конкретною професією, але й отримати знання про супутні професії. Відповідно, діти не тільки отримують інформацію про певний набір професій, але й розуміють, які професії взаємопов'язані між собою, у чому їх відмінність, що є результатом праці людей тієї чи іншої професії тощо. Крім того, при роботі з професіями, пов'язаними з порятунком життя людей або забезпеченням безпеки людей, у дітей закріплюються знання про те, як варто чинити в небезпечній ситуації, до кого варто звертатися та за якими номерами потрібно дзвонити.

Як обладнання до кожного з описаних центрів виступають матеріали для дидактичних та сюжетно-рольових ігор; демонстраційний матеріал «Професії»; ілюстрації, репродукції картин та розмальовок на тему «Професії»; аудіо- та відеоматеріали на тему «Професії»; мультфільми, відеофільми, відеоролики, пов'язані з темою «Професії»; художня література, енциклопедії, саморобні книжки, пов'язані з темою «Професії».

Також може бути організовано випуск настінної газети, присвяченої професіям; оформлений альбом про професійних династіях батьків вихованців та альбом з фотографіями на тему "Професії моїх батьків".

Створення таких центрів, які займають зовсім небагато місця в групі дитячого садка, дозволяє надалі організовувати екскурсії для дітей (до медичного кабінету, до бібліотеки, школи тощо) для ознайомлення з іншими професіями, а також організовувати квест-ігри та ігри-подорожі до групи.

Таким чином, реалізація першої педагогічної умови є підставою для реалізації другої.

У ході реалізації *третьої психолого-педагогічної умови застосовується комплекс інтерактивних методів і форм навчання*, які забезпечують активну участь дітей у процесі пізнання:

Застосування інтерактивних методів і форм навчання є ключовою педагогічною умовою, що забезпечує активне залучення дітей старшого дошкільного віку до пізнання світу професій. Інтерактивний підхід передбачає створення умов для співпраці, спільного пошуку інформації та ігрового моделювання, що відповідає віковим потребам дітей у діяльнісному та емоційному засвоєнні матеріалу. Цілями застосування інтерактивних методів є:

- активізувати пізнавальну діяльність дітей;
- формувати уявлення про професії через досвід, гру та практичну діяльність;
- розвивати комунікативні навички, уяву та критичне мислення;
- сприяти емоційному залученню дітей до освітнього процесу.

Характеристика впливу основних інтерактивних методів та форм роботи представлена у таблиці 2.10.

Вплив інтерактивних методів та форм роботи на формування уявлень у дітей старшого дошкільного віку про професії

Назва	Мета	Приклади	Результат
Сюжетно-рольові ігри	Моделювання діяльності представників різних професій.	«Лікарня»: діти в ролях лікарів, медсестер, пацієнтів імітують роботу лікарні. «Будівництво»: створення будівель із конструктора чи блоків. «Пекарня»: виготовлення уявних «пиріжків» із пластиліну чи піску.	Збільшення знань про професійні обов'язки, розвиток уяви та координації дій у команді.
Ігрові заняття	Навчання через гру	«Вгадай професію» (з опису чи за предметом праці). «Хто що робить?» (розподіл професій за функціями). «Професійна естафета» (перевірка знань і виконання імітаційних дій).	Формування позитивного ставлення до навчання, інтеграція знань про професії у гру.
Експерсії	Спостереження за роботою професіоналів у реальних умовах.	Відвідування пекарні, пожежної частини, магазину чи будівельного майданчика.	Формування чітких уявлень про умови праці, засоби праці та значення

			професії для суспільства.
Інтерактивні технології	Використання сучасних мультимедійних засобів.	Перегляд мультфільмів і відеороликів про професії. Використання інтерактивних програм і додатків (наприклад, освітні ігри, в яких діти виконують завдання лікаря чи будівельника). Створення презентацій із використанням фото чи анімаційних сюжетів.	Залучення дітей через технології, розвиток візуально-образного мислення.
Колективна творча діяльність	Стимулювання взаємодії між дітьми	Колективне створення аплікацій чи малюнків на тему «Світ професій». Спільне будівництво макету міста професій із конструкторів або паперових матеріалів. Виготовлення ігрових атрибутів до сюжетно-рольових ігор (наприклад, «фартух кухаря», «каска будівельника»).	Розвиток взаємодії, відповідальності та креативності

Інтерактивні бесіди	Встановлення діалогу між вихователем і дітьми	Запитання на кшталт: «Що робить лікар? Чим він допомагає людям?». Обговорення сюжетів книг або мультфільмів, у яких розкривається професійна діяльність.	Розширення словникового запасу, формування зв'язного мовлення та вміння висловлювати свою думку
Професійні майстер-класи	Залучення дітей до імітації професійної діяльності	Ліплення хліба (робота пекаря). Конструювання "моста" (робота інженера). Малювання картин (робота художника).	Практичне знайомство з інструментами праці, розвиток дрібної моторики та творчих здібностей.

Інтерактивні методи і форми навчання забезпечують ефективне формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку. Вони допомагають зробити навчальний процес цікавим, різноманітним і таким, що відповідає сучасним вимогам дошкільної освіти. Їхніми основними перевагами є такі як:

- активізують пізнавальну активність;
- стимулюють інтерес до професійної тематики;
- забезпечують комплексний розвиток мовлення, мислення та уяви;
- формують позитивне емоційне ставлення до навчання;
- розвивають соціальні навички через співпрацю.

Таким чином, реалізація представлених педагогічних умов створює сприятливі передумови для успішного формування у дітей уявлень про професії, сприяє їхньому соціальному розвитку та підготовці до усвідомленого сприйняття світу праці в майбутньому.

2.3. Методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії

Старший дошкільний вік є особливим періодом у житті дитини, коли формується активний інтерес до навколишнього світу, зокрема до діяльності дорослих. У цей час діти починають усвідомлювати важливість праці, звертати увагу на різноманітність професій, їхню роль у суспільстві. Саме тому формування уявлень про професії стає важливим напрямом роботи вихователів і батьків, що має на меті не лише ознайомлення дітей із професійним світом, а й розвиток поваги до праці, соціальних навичок і пізнавальної активності.

Як наголошують науковці, до процесу формування уявлень дошкільників про професії обов'язково необхідно залучати їхніх батьків. Це зумовлено тим, що в сім'ї здійснюється універсальне сімейне спілкування, де на першому місці стоїть безкорислива любов батьків до своїх дітей; сімейне виховання більш емоційне, а це важливо для трудового виховання [40].

Ще однією причиною необхідності підключення сім'ї до трудового виховання є та, що в сім'ях робота з формування уявлень дітей про професії ведеться недостатньо. Тому в дитячому садку необхідно корегувати ці недоліки, та планувати просвітницьку діяльність із батьками щодо формування уявлень дітей про професії та ознайомлення з працею дорослих. Але для цього потрібна єдність в роботі вихователів та батьків.

Тому ми пропонуємо методичні рекомендації, які покликані допомогти педагогам і батькам ефективно організувати роботу з дітьми щодо

формування уявлень про професії, використовуючи сучасні підходи, інтерактивні методи, ігрову діяльність та творчі завдання. Вони містять конкретні поради, приклади форм і методів роботи, які враховують вікові особливості старших дошкільників. Спільна діяльність вихователів і батьків є запорукою гармонійного розвитку дітей. Ці рекомендації спрямовані на підвищення ефективності цієї співпраці, забезпечення взаємодії між освітнім закладом і родиною для досягнення головної мети – формування у дитини цілісного уявлення про світ професій та позитивного ставлення до праці. Пропонуємо розділити методичні рекомендації на три групи: для вихователів, для батьків і для організації спільної діяльності вихователів і батьків.

Методичні рекомендації для вихователів, насамперед, зорієнтовані на організацію інтерактивного освітнього процесу. Рекомендовано активно використовувати на заняттях ігрові ситуації, у яких діти можуть самостійно «приміряти» роль представників різних професій. Наприклад, створювати імпровізовані «майстерні» (пекарня, лікарня, будівництво). Вихователі мають розробляти тематичні заняття з елементами інтерактивних ігор, наприклад, гру "Ланцюжок професій", де діти визначають, як одна професія допомагає іншій.

Сучасною вимогою є і облаштування в групі тематичних куточків («Світ професій»), які включають:

- інструменти (іграшкові чи справжні, але безпечні);
- книги, ілюстрації, фото професій;
- предмети одягу (наприклад, шапка кухаря, медичний халат, будівельна каска).

Потрібно регулярно оновлювати матеріали в куточках відповідно до теми заняття чи пори року.

Важливою рекомендацією є організація екскурсій до місць роботи батьків дітей або інших професійних установ (пожежна частина, бібліотека, магазин, автосервіс). Також в цьому напрямі варто залучати спеціалістів різних професій для проведення міні-майстер-класів у дитячому садку.

Наприклад, лікар може показати, як користуватися фонендоскопом, а художник – як створювати картини.

Сьогодні неможливо обійтися і без використання мультимедійних ресурсів. Тому необхідно показувати дітям відеоролики або презентації про професії. Наприклад, короткі фільми про роботу будівельників, агрономів, водіїв транспорту. За можливості варто використовувати інтерактивні програми та додатки, які дозволяють дітям виконувати віртуальні завдання професіоналів (готувати їжу, ремонтувати техніку).

У цілому, сучасний вихователь повинен володіти інтегрованими підходами до організації освітнього процесу. У контексті нашого дослідження це дозволить залучати тему професій до різних видів діяльності: мовлення (обговорення, загадки, складання історій); малювання (створення картин на тему професій, напр., «Як я уявляю роботу лікаря»); конструювання (створення макетів будинків, автомобілів чи фабрик).

Рекомендації для батьків можна представити наступним чином:

1. Ознайомлення дітей із власною професією. Потрібно розповідати дітям про свою професію, пояснюючи, чим вона корисна для суспільства. Також варто залучати дітей до спостереження за своєю роботою (наприклад, у домашніх умовах показати, як ремонтується техніка, чи в чому полягає робота дизайнера).

2. Розвиток уявлень про професії через гру. Можна грати з дитиною у професійні ігри ("Лікар і пацієнт", "Будівельник і архітектор"). Разом виготовляти атрибути для ігор (наприклад, касу для магазину, квитки для транспорту).

3. Використання книжок і мультфільмів. Разом із дитиною читати книжки про професії, обговорювати сюжети. Наприклад: «Ким бути?», «Як усе працює?». Після перегляду мультфільмів обговорювати діяльність персонажів (Напр., «Що робить Гонщик із «Щенячого патруля»?»).

4. Сімейні екскурсії. Організовувати сімейні походи до місць, де дитина може побачити роботу професіоналів (заводи, пекарні, магазини). Відвідувати музеї техніки чи тематичні виставки, присвячені професіям.

5. Формування поваги до праці. Навчати дітей цінувати працю інших людей, звертаючи увагу на важливість професій (наприклад, пояснювати, чому без роботи фермера ми не мали б хліба). Хвалити дитину за імітацію праці в іграх, заохочуючи її до подальших досліджень.

Для формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії важливою є організація спільної діяльності вихователів і батьків. Методичні рекомендації в цьому контексті зорієнтовані на:

1. Проведення тематичних заходів. Потрібно організовувати спільні заходи, такі як «День професій», де батьки розповідають про свою роботу, демонструють інструменти чи влаштовують міні-покази. Цікавою формою є створення виставок дитячих робіт на тему «Професії моїх мрій» тощо.

2. Обмін інформацією та матеріалами. Вихователі мають надавати батькам рекомендації та ресурси (списки книжок, посилання на відео чи ігри), запитувати у батьків про їхні ідеї щодо залучення дітей до пізнання професій.

3. Підтримка творчих ініціатив. Вихователі разом із батьками можуть готувати костюми чи макети для ігрових занять. Важливо залучати дітей і батьків до підготовки виставок чи вистав, присвячених професійній тематиці.

Така співпраця між вихователями та батьками сприятиме розширенню уявлень дітей про професійний світ; формуванню поваги до праці та соціальної значущості професій; стимулюванню пізнавального інтересу до різних сфер діяльності; підготовці дітей до свідомого вибору професійної орієнтації в майбутньому.

Отож, запропоновані рекомендації дозволяють створити сприятливі умови для успішного формування первинних професійних уявлень, які стануть основою для подальшої соціалізації дітей, розвитку їхнього інтересу до світу професій та формування ціннісного ставлення до праці. Такий підхід сприяє підготовці дітей до майбутнього життя в сучасному суспільстві.

Висновки до розділу 2

Експериментальна робота з формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії передбачала проведення констатувального етапу дослідження рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. У результаті дослідження було виявлено, що діти старшого дошкільного віку мають загальні уявлення про професії, але часто ці уявлення не відображають різноманіття професійного світу. Дослідження показало, що ефективне формування уявлень про професії у дітей можливе за умови створення певних педагогічних умов, які і були нами охарактеризовані: обґрунтування змісту уявлень у дітей старшого дошкільного віку про традиційні та сучасні професії; збагачення розвивального предметно-просторового середовища групи; застосування інтерактивних методів і форм навчання.

Також були запропоновані методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. Рекомендації, спрямовані на формування у дітей уявлень про професії, акцентують увагу на важливості використання різноманітних методів і форм роботи, зокрема:

проведення інтерактивних занять та ігор, що дозволяють дітям активно залучатися до навчання та творчого процесу;

важливість залучення батьків до процесу навчання, що дозволяє створити єдину освітню ситуацію для дитини вдома та в дошкільному закладі;

використання реальних прикладів професійної діяльності через екскурсії, зустрічі з представниками різних професій та перегляд тематичних відео.

Завдяки реалізації цих рекомендацій створюються умови для формування у дітей більш глибоких та різноманітних уявлень про професії, а також розвитку позитивного ставлення до праці.

Таким чином, експериментальна робота підтвердила важливість комплексного підходу до формування уявлень про професії у дітей старшого

дошкільного віку. Застосування інтерактивних методів, активна співпраця з батьками та використання реальних прикладів із життя сприяють не тільки розширенню уявлень дітей, а й формуванню відповідального ставлення до праці, що є основою для подальшої соціалізації і професійної орієнтації в майбутньому.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі представлено дослідження проблеми формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

1. Аналіз психолого-педагогічних досліджень підтверджує важливість формування уявлень про професії в дошкільному віці для подальшої соціалізації дітей. Встановлено, що формування уявлень про професії в дітей дошкільного віку було важливим компонентом педагогічних систем різних епох. Якщо у античних і середньовічних системах акцент робився на моральних та трудових аспектах, що формувало у дітей повагу до праці, то пізніші педагогічні теорії підкреслюють значення раннього ознайомлення з професіями як важливого чинника соціалізації і розвитку інтересу до майбутньої професійної діяльності.

2. Сучасні дослідження акцентують увагу на необхідності раннього ознайомлення дітей з професіями для розвитку їхніх пізнавальних та соціальних навичок, формування в них поваги до праці та прагнення до активної участі в суспільстві. Компонентами процесу формування уявлень про професійний світ в ЗДО є ознайомлення дітей із світом праці та професій; використання різних форм, методів та засобів для формування уявлень про професії; створення змістовного, насиченого та комфортного предметно-розвивального середовища; організація умов для спільної праці дітей і дорослих.

3. Проаналізовано особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку. Встановлено, що у цьому віці діти активно сприймають навколишній світ і прагнуть наслідувати дорослих, що дозволяє їм розвивати елементарні уявлення про різні види професій. Однак, діти цього віку здатні розуміти лише зовнішні прояви професійної діяльності, такі як знаряддя праці, атрибути та послідовність дій, і не завжди можуть усвідомити їхню глибшу сутність. Важливим є використання доступних методів та форм

організації навчання, які сприяють розвитку пізнавальних інтересів дітей і допомагають закріпити уявлення про різні професії.

4. Проведено експериментальну роботу з формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії, яка передбачала проведення констатувального етапу дослідження рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. Визначено показники (наявність уявлень про професії дорослих; наявність уявлень про процес трудової діяльності; наявність уявлень про матеріали, інструменти та знаряддя праці, необхідні людям різних професій; розвиток ігрової діяльності професійно-орієнтованого характеру). Підібрано і проведено діагностичні методики: завдання з картками «Назви професію», опитувальник «Хто, де працює і що роблять люди даної професії?», діагностична вправа «Розсортуй правильно», спостереження за ігровою діяльністю). Констатовано рівні уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку (високий, середній, низький).

5. Визначено та охарактеризовано педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії: обґрунтування змісту уявлень у дітей старшого дошкільного віку про традиційні та сучасні професії; збагачення розвивального предметно-просторового середовища групи; застосування інтерактивних методів і форм навчання. Педагогічні умови включають як фізичне, так і соціальне середовище, що сприяє розвитку уявлень та соціалізації дітей. А також розроблена система роботи з формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії під кожною з педагогічних умов.

6. Розроблено методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії, які представлені трьома групами: для вихователів (організація інтерактивного освітнього процесу; облаштування тематичних куточків; організація екскурсій до місць роботи батьків дітей або інших професійних установ; використання мультимедійних ресурсів, інтегрований підхід до організації освітнього процесу), батьків (ознайомлення дітей із власною професією; розвиток

уявлень про професії через гру; використання книжок і мультфільмів; організація сімейних екскурсій; формування поваги до праці) і для організації спільної діяльності вихователів і батьків (проведення тематичних заходів; обмін інформацією та матеріалами; підтримка творчих ініціатив).

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії. Потребують подальшого і окремого дослідження питання впливу сучасних технологій на формування уявлень про професії, гендерних аспектів та культурних особливостей у формуванні уявлень про професії тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція): наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Vazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Беленька Г. В. Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01.Київ, 1994. 171 с.
3. Беленька Г. В. Зростання дошкільника в праці. *Дитячий садок*. 2010. № 8. С. 77–87.
4. Богуш А. М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник. Київ: Слово, 2010. 408 с.
5. Бугайлова І. Нові підходи до організації трудового навчання: дошкільний вік. *Психолог дошкілля*. 2014. № 12. С. 15–18.
6. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад. О. А. Рудік, І. В. Молодушкіна. Харків: Видавнича група «Основа», 2013. 222 с.
7. Гавриш Н. Розумне виховання сучасних дошкільнят Київ: Видавництво: "Видавничий Дім "Слово", 2015. 176 с.
8. Гнізділова О. Софія Русова про трудове виховання дітей дошкільного віку. *Українська професійна освіта=Ukrainian Professional Education*. 2024. № 16. С. 27–32.
9. Головсоцвих Наркомосу УСРР. Порадник по соціальному вихованню. 4-е вид., переробл. Державне видавництво України, 1925. 271 с.
10. Гра по-новому, навчання по-іншому: метод. посіб. / упор. О. Рома. Київ: LEGO Fonder, 2018. 44 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/LEGO/po-novomu-navchannya-po-inshomu.pdf>
11. Грядовкіна Ж. Життєва практика для малюка: трудове виховання у дитячому садку. *Дошкільне виховання*. 2014. №8. С. 26–29.
12. Грузинська І. Формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності. URL: https://ird.npu.edu.ua/files/ira_2.pdf.

13. Дикань Н. І. Дошкільникам про професії. Харків: Основа, 2011. 128 с.
14. Дитина в дошкільні роки: освітня програма / наук. кер. К. Л. Крутії. URL: <https://f.osvita.city/file/49/13programa-ditina-v-doshkilni-roki.pdf>.
15. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія/ А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
16. Зеленська Л. Д., Костенко О. В. Підходи до формування в дітей дошкільного віку трудових навичок і уявлень про професії: історико-педагогічний аспект. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 41, т. 1. С. 18–23.
17. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори: в 2-х т. К.: Вища школа, 1982. 656 с.
18. Кононенко Н. В., Палош А. С. Формування уявлень про професію у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. *Шляхи і засоби становлення професійної майстерності майбутніх педагогів*. Одеса, 2020. С. 60–65.
19. Кононко О. Л. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навч.-метод. посіб. / О. Л. Кононко, В. О. Луценко, С. П. Нечай та ін. Київ: Імекс-ЛТД, 2013. 260 с.
20. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
21. Кривошея Н. Б. Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з працею дорослих як засіб початкового економічного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1997. 24 с.
22. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О., Піроженко Т. О. Особливості психічного розвитку дошкільників (6-7 роки життя). *Актуальні проблеми психології. Наукові записки*. 1999. №19. С. 25–29.
23. Куріпта В. І. Цікавий світ професій. *Розкази онуку*. 2007. № 5. С. 116–121.

24. Литвиненко Т. С. Принцип природовідповідності у філософії виховання Фрідріха Фребеля. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2017. Вип. 48(1). С. 162–169.
25. Машовець М., Власенко В. Формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про професії дорослих засобами художньої літератури. *Вісник психології і педагогіки*. 2015. Вип. 15. URL: <https://www.psyh.kiev.ua/>
26. Мельничук М. І. Виховання дітей дошкільного віку в трудовій діяльності на матеріалі дошкільних закладів України кінця XIX – 30-х рр. XX століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1995. 25 с.
27. Метод проектів у розвитку якості дошкільної освіти / упоряд.: Г. Ю. Кравченко, Н. Ф. Кугуєнко. Харків: Вид-во «Ранок», 2013. 176 с.
28. Ознайомлення дітей дошкільного віку з працею дорослих / укл. Н. М. Приймак. URL: <https://docs.google.com/document/d/1ALeqamXm-qeeg-GhlXBtmT2XfBV0IFc4AVkxeEDHJYM/edit>
29. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: підручник. Київ: Академвидав, 2015. 400 с.
30. Педагогіка М. Монтессорі: виклики сучасності: монографія. Рівне: «Волинські обереги», 2016. 384 с.
31. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підруч. 2-е вид., допов. Київ: Академвидав, 2018. 464 с.
32. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 01.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
33. Соколовська О. С. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у формуванні ціннісного ставлення до праці дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. 2014. №1. С. 121–127.

34. Соціальний розвиток дитини: старший дошкільний вік / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська, О. А. Козлюк, Л. І. Кузьмук. 2-е вид. Київ: Генеза, 2014. 88 с.
35. Сухомлинський В.О Становлення моральності. В кн.: Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Київ, 1970. С. 146–206.
36. Тернопільська В. І., Новиченко А. В. Особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку. Наукові Записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2019. № 2. С. 83–88.
37. Ушинський К. Д. Твори: в 6 томах. Київ : Радянська школа, 1993. Т.6. 1995. 580 с.
38. Чігійна О. Відкриваємо світ професій. Дошкільне виховання. 2013. №11. С. 23–27.
39. Чігіріна О. В. Діагностика професійної орієнтації дітей дошкільного віку в умовах ДНЗ. Дошкільний навчальний заклад. 2010. № 5. С. 20–25.
40. Чорна Г. Педагогічні засади формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку. *Viae Educationios: Studies of Education and Didactics*. 2022. № 2. С. 60–68.
41. Штефан Л. А. Особливості трудового виховання дітей дошкільного віку (ретроспективний аналіз). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. № 5. С. 239–248.
42. Яковенко В. В. Організація трудового виховання дітей дошкільного віку в Україні (20-60-ті рр. ХХ століття): дис. ... д-ра філософії : 011 Освітні, педагогічні науки; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2021. 230 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Картки до діагностичного опитувальника
«Хто, де працює і що роблять люди даної професії?»

Картки до діагностичної вправи «Розсортуй правильно»

